

Στρέψωμεν ἔτι μικρὸν τὸ βλέμμα ἡμῶν πρὸς τὰ ἔμπροσθεν. Ἡ ἀποστολικὴ Ἐκκλησίᾳ τρεῖς μεγάλας ἔσχεν ἐποχάς, ὡς καὶ τρεῖς βαθμίδας ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Τὴν ἐποχὴν τῆς θεμελιώσεως αὐτῆς ἐν τῷ Ἰσραὴλ, τὴν ἐποχὴν τῆς ἰδρύσεως καὶ ἐπεκτάσεως αὐτῆς ἐν τῷ ἐθνικῷ κόσμῳ καὶ τὴν τελευταίαν ἐποχὴν τοῦ Ἰωάννου. Ἐκάστη τῶν ἐποχῶν τούτων ἔχει ἰδιαίτερον ἔργον, ἰδιαιτέρους κινδύνους, ἰδιαιτέρας ἀνάγκας. Πρὸς ἑκάστην τῶν ἐποχῶν τούτων ἀνταποκρίνεται καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος. Ἐντεῦθεν ἡ Καινὴ Διαθήκη διαιρεῖται εἰς τρεῖς τάξεις βιβλίων, ἑκάστης τῶν ὁποίων τὴν βᾶσιν ἀποτελεῖ τὸ ἱστορικὸν μέρος· δι' αὐτῆς δὲ τὰ ἀποστολικά βιβλία διασπείρουσι τὸ πλήρωμα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Πανταχοῦ καὶ πάντοτε εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀλήθεια τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, ἀλλὰ πάντοτε μετ' ἄλλου ἐνδύματος· οὐ μόνον διάφορος ὡς ἐκ τῆς ἀτομικῆς διαφορᾶς τῶν καθ' ἑκάστους συγγραφέων καὶ τοῦ κύκλου τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν, ἀλλ' ἰδίως καὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ἱστορικῆς καταστάσεως ἐξ ἧς προήλθεν καὶ τοῦ ἔργου ᾧ ἕκαστος κεκλήμενος ἦν νὰ λειτουργήσῃ. Οὕτως ἀποτελοῦσιν ἐμμελῆ τινὰ ἐνότη-τα, ἁρμοικὸν ἐννοιῶν κόσμον, χρησιμευστῶν πρὸς μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήν. Τὸ πρῶτον βιβλίον, τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, τίθησι τὰ στερεὰ θεμέλια ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ τοῦ Ἰσραὴλ ἐδάφους· ἐντεῦθεν ὁμοῦς ὑψοῦνται οἱ εὐρεῖς καὶ ὑψηλοὶ θόλοι τοῦ κηρύγματος τοῦ Παύλου, καὶ ἀποτελοῦσι τὴν μεγαλοπρεπῆ Ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ μέχρι τοῦ νῦν διατελοῦμεν. Ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Ἰωάννου συνδέει τὰς διαφόρους γραμμάς ἐν τῇ ἐνωτικῇ κορυφῇ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου, καὶ ἐξυψοῖ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τοῦ ἀεταίου ὕψους τῆς προφητείας αὐτοῦ, ὅπως τὴν πᾶσαν κίνησιν περιορίσῃ ἐν τῷ τέρματι τῆς Ἀποκαλύψεως, τῆς φωνῆς, Ἑλθέ, Κύριε Ἰησοῦ· καὶ τῆς παρηγόρου αὐτοῦ ἀποκρίσεως, Ἰδοὺ· ἔρχομαι ταχύ.

Ἀλλ' ἡμεῖς βαδίζομεν ἤδη μεταξὺ τῶν ἐξεχουσῶν στηλῶν τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου ναοῦ· καὶ ἐὰν ἡ ψυχὴ ἑκάστου τείνῃ μετὰ πόθου εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῆς θέσιν, ὅπως ὁμοῦς ὁ πλοῦτος ὁ περικυκλῶν αὐτήν, οἷονεὶ κράζων παρασκευάζει αὐτῇ τὸν τόπον, ἐν ᾧ εὐχαρίστως διατελεῖ καὶ ἀπεργάζεται αὐτὸν οἶκον τοῦ ἑαυτῆς πατρὸς, μέχρις οὗ συμπεριπατήσῃ αὐτῷ ἐν τῷ κότῳ τῷ μέλλοντι, τὸν ὅποτον νῦν θεωρεῖ ἐν τῷ λόγῳ τῶν μαρτύρων αὐτοῦ.

Φ. Β.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΩΦΕΛΕΙΑΣ

πρὸς τὴν τάσιν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ.¹

(Συνέχεια· ἴδε ἀριθ. 13).

Ταῦτὸ ζητεῖον καὶ περὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Ἀριστοφάνους. Καὶ ὁμολογητέον μὲν ὅτι τὰ ἔργα τοῦ τελευταίου τούτου θεωροῦσι τὰ ἀνθρώπινα ὑπὸ τὴν κωμικὴν αὐτῶν ἔποψιν, ἀλλ' ἡ κωμικὴ αὐτῶν ὄψις αὕτη βασίζεται ἐπὶ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων· τὸ δόκιμον τοῦ Ἀριστοφάνους ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἀληθῶς ἐξέθηκεν αὐτός τὰ πράγματα καὶ μετὰ θαυμαστῆς διορατικότητος περιέγραψεν αὐτά. Ὁ Ἀριστοφάνης, ὡς καὶ ὁ Σοφοκλῆς, καλῶς κατενόησε τὴν ἀνθρώπινον φύσιν, οἷα ἐτύγγανε περὶ αὐτὸν ἐν πάσῃ τῇ ἀναπτύξει αὐτῆς· ὁρθῶς δ' ἐρρέθη ὅτι τὰ τολμηρότερα καὶ μᾶλλον ἀλλόκοτα ἐπινοήματα αὐτοῦ ἐπὶ ἐμβριθοῦς στηρίζονται βάσεως. Τὰ πολιτικά, ἡ ἀνατροφή, ὁ δημόσιος βίος, ἡ φιλολογία καὶ ἐν γένει πάντα τὰ μεγάλα ζητήματα τὰ συγκινοῦντα τὸν ἀνθρώπινον νοῦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰσὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς ποιήσεως αὐτοῦ, ἀποτελοῦντα, ὡς εἶπεν, τὴν οὐσίαν τῶν δηκτικῶν αὐτοῦ ἐπιχρίσεων. Ἐπὶ τῶν στίχων αὐτοῦ ἐπιπνέει χάρις καὶ ζωηρότης ἐξαίρετος, ἡ ζωηρότης ἐκείνη, ἡ ἰδιόζουσα εἰς πᾶν ἔργον, ὅπερ παρίστησιν ἐμβριθῶς, διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ ἐναργῶς, τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Αὐτοῦ δὲ ἔγκειται ἡ διαφορὰ ἢ διακρίνουσα τὸν Ἀριστοφάνην τοῦ Μενάνδρου. Περιεσώθη μέχρις ἡμῶν ἐπιτομὴ τῆς συγκρίσεως Ἀριστοφάνους καὶ Μενάνδρου, ἣν ἔγραψεν ὁ Πλούταρχος. Ἐν τῇ συγκρίσει ταύτῃ ἀσμένως ἐμμένει ὁ συγγραφεὺς ἐπὶ τοῦ βαναύσου τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τῆς λεπτότητος τῶν παρατηρήσεων τοῦ Μενάνδρου· προφρόνως δὲ ἀνομολογεῖ ἐν τῇ ἐν λόγῳ συγκρίσει τὴν προτίμησιν ἣν αἱ πεπαιδευμένοι καὶ σπουδαῖοι ἀπεδείκνυν ὑπὲρ τοῦ τελευταίου. «Τίνος γὰρ ἄξιον, λέγει ὁ Πλούταρχος, ἀληθῶς εἰς θέατρον εἰσεῖν ἄνδρα πεπαιδευμένον ἢ Μενάνδρου ἕνεκα, πότε δὲ τὸ θέατρον πύμπλαται ἀνδρῶν φιλολόγων ἢ κωμικοῦ προσώπου δειχθέντος;». Πάντες οἶδασι τὸν ὑπὲρ τοῦ Μενάνδρου ἐν τῇ ἀρχαιότητι θαυμασμὸν τῶν μέχρι λατρείας θαυμαστῶν αὐτοῦ. Ἦν πραγματικότης, ἐπεφώνουν, ὦ Μένανδρε, τίς τὸν ἕτερον παρήγαγεν; Ἐπίσης γνωστὸν ὅτι ἐξοχὸς τις πολιτικὸς ἀνὴρ τῆς Ἀγγλίας ἔλεγεν ὅτι οὐδενὸς τῶν ἀπολεσθέντων τῆς

¹) Ὑπὸ Matthew Arnold, καθηγητοῦ τῆς ποιήσεως ἐν τῷ ἐν Ὁξφόρδῃ πανεπιστημίῳ.

ἀρχιότητος ἔργων ἤρχετο μᾶλλον τὴν ἀνεύρεσιν ὅσον τῶν κωμωδιῶν τοῦ Μενάνδρου· καὶ ὁμοίως μεθ' ὅλον τὸν ἀνομολογούμενον τοῦτον θαυμασμόν, τὰ μὲν Μενάνδρου ἔργα ἀπώλοντο, τὰ δὲ τοῦ Ἀριστοφάνους περισώθησαν. Εἰς ποῖον αἷτιον ἀποδοτέον τοῦτο; Εἰς τὸ ἰσχυρὸν ἐκεῖνο ἐνστικτον τὸ κινεῖν τὴν ἀνθρωπότητα πρὸς τὸ διασώζειν, εἰς τὴν ἀκατάσχετον ἐπιθυμίαν αὐτῆς ὑπὲρ τῆς ἰδιοσυντηρησίας. Μάλιστα, τὸ ἀνθρώπινον ὁρέγεται, ὀργᾷ ἀκατασχέτως πρὸς τὴν ἰδιοσυντηρησίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, ἐμμένει, προτκολλᾶται, ἐπιτραπήτω μοι εἰπεῖν, πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀναγκαζόν ἐστι πρὸς τὴν ζωὴν, πρὸς πᾶν ὅ,τι συντελεῖ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, πρὸς τὰ ἔργα ὁπλαδὴ ἐκεῖνα τῆς φιλολογίας, ἅτινα διατρανοῦσι τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην ἐν πάσῃ τῇ ἰσχύϊ αὐτῆς· ἀποφρίπτει δὲ πάλιν καὶ ἐγκαταλιμπάνει ὅ,τι νομίζει οὐχὶ χρησίμον πρὸς τὴν πρόοδον αὐτοῦ, τὰς φιλολογίας ὁπλαδὴ ἐκεῖνας, ὅσαι παριστῶσι τὴν ἀνθρωπότητα ἰσχνὴν καὶ καταπεπτωκυῖαν. Ἀλλὰ μὴν κατὰ τὸ μεταξὺ Ἀριστοφάνους καὶ Μενάνδρου χρονικὸν διάστημα σφοδραὶ δονήσεις ἀνεχαίτισαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία ἀπέτυχεν, ἡ δὲ ἀποτυχία αὕτη συνεπέφερε τὸ ὁλεῖριον διὰ τοὺς Ἀθηναίους τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Οὕτω δὴ ἡ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τὰ πρόσω κινήσις ἔστη κατὰ μέσσην τὴν ἀπρόσκαπτον αὐτῆς ἐπίδοσιν. Ἐν τῶν εὐγενεστέρων σταδίων τῆς ἐπιδόσεως τῶν Ἀθηναίων, τὸ τῆς πολιτικῆς, ἐὰν δὲν ἔπαυσεν ὁλοτελεῶς, σπουδαίως ὅμως ἡλαττώθη. Ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ εὕρηται ἡ κρίσις, ἡ θέσασα τέρμα εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὰ χρηστήρια ἔδει νὰ σιγήσωσιν, οἱ δὲ θεοὶ ἀπελθόντες νὰ ρύγωσιν ἐκ τῶν βωμῶν αὐτῶν· διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ διανοητικὸς βίος τῆς Ἑλλάδος, ὁ βίος τοῦ πνεύματος δὲν εὗρισκε περὶ αὐτὸν οὔτε ἱκανὴν τροφήν, οὔτε ζωογόνον πρὸς ἀναπνοὴν ἀτμόσφαιραν. Ὁ πολιτικὸς ὡς καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος τούντεῦθεν ἀπέβησαν γῆ ἀύχμηρὰ μηδεμίαν παρέχουσα ἰκμάδα εἰς τὰ ἔργα τῆς φιλολογίας. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἐξέλιπεν ὁ ἀρχαῖος κόσμος, ἐξ ἔλιπε δὲ ἑσχαί. Διότι οὔτε οἱ Μακεδόνες, οὔτε οἱ Ῥωμαῖοι, καίπερ πολλὴν κεκτημένοι πολιτικὴν δραστηκότητα καὶ ὕλικὴν ἰσχύν, αὐδόλως ἀνῆλθον εἰς τὸ ὕψος τῆς διανοίας, εἰς ὃ περιέστησαν οἱ Ἀθηναῖοι· ὅτε δὲ ἦλθεν ὁ χριστιανισμός, εὗρε τὸν ἀρχαῖον κόσμον κεφαλὴν ἄνευ σώματος, τὴν Ἑλλάδα, καὶ σῶμα ἄνευ ψυχῆς, τὴν Ῥώμην.

Ἡ τοῦ Μενάνδρου ποίησις παρίστησι τὰς Ἀθήνας παρηκμακυίας, μετὰ τὴν μείωσιν τῶν ζωτικῶν αὐτῆς δυνάμεων, παρίστησι τὸν ἐλαττω-

θέντα ἄνθρωπον, τὸν περιορισθέντα ἐν βίῳ ἄνευ μεγάλου ὁρίζοντος, νοτήμονα μὲν πάντοτε καὶ λεπτόνουν, ἀλλὰ σκεπτικόν, ἐπιπόλχιον καὶ διερθαρμένον. Ὁ πεπαιδευμένος καὶ πεπολιτισμένος ἀνὴρ θαυμάσει τὸ ἐπιτυχές καὶ τὸ ἐντελές τῶν εἰκότων αὐτοῦ, καὶ προτιμήσει ἴσως αὐτὰς τῶν μεγαλοσχήμεων εἰκόνων, αἷτινες παριστῶσιν ἡμῖν ἐναργέστατα τὴν φυσιογνωμίαν ἐποχῆς ζωηροτέρας καὶ μᾶλλον πολυπράγμονος, ἀλλὰ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ἐνστικτον προεῖδεν ὅτι τῶν δύο τούτων ποιήσεων ἡ μὲν ὑπὸ τοῦ θαύματος τοῦ βίου ἐνεπνεύσθη, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ τοῦ θανάτου, περιέσωσε λοιπὸν τὸν Ἀριστοφάνη καὶ ἐγκατέλειψε τὸν Μενάνδρον.

Εὕρομεν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς ἓνα τῶν προνομιοῦχων αἰώνων ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ φιλολογίᾳ πιστῶς ἀπεικονίζουσαν τὸν αἰῶνα τοῦτον· ἡ εἰκὼν αὕτη εὗρίσκεται πιστοτάτῃ ἅμα καὶ ἐντελεστάτῃ ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Πινδάρου, τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους, ἐπομένως οἱ ποιηταὶ οὗτοι ἀξιοῦνται σπουδαιοτέρας ἐν τῇ φιλολογίᾳ ταύτῃ μελέτης. Ἀλλ' ἄραγε οὐχὶ ἄξιαι μελέτης τυγχάνουσι καὶ αἱ βαθμίδες δι' ὧν ἀνῆλθεν ἡ ἐν λόγῳ φιλολογία εἰς τὴν περιωπὴν ταύτην, ὡς καὶ ἐκεῖνα δι' ὧν κατῆλθεν ἀπ' αὐτῆς εἰς τὴν παρακμὴν; Περίβλεπτός τις ἀνὴρ, ὅστις ἐπ' ἐσχάτων ἀντικείμενον τῶν μελετῶν αὐτοῦ εἶχε τὸν Ὅμηρον, δυσχεραίνει διότι ἐν Ὁξφόρδῃ κατὰ τὰς τῶν ἐλληνικῶν γραμμῶν σπουδὰς πλειότερον κατατρίβουσι χρόνον, καὶ πλειότερον φροντίζουσι περὶ τὴν μελέτην τῶν τοῦ πέμπτου π. Χ. αἰῶνος, ἢ περὶ τὴν τοῦ Ὀμήρου.

Κατὰ μέρος τιθεμένον τοῦ τῆς φιλολογίας ζητήματος, ἡ προτίμησις αὕτη βασίζεται, νομίζω, ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων ἃς ἔφθην εἰπών. Ὁ Ὅμηρος διαμενεῖ εἰς τοὺς αἰῶνας ὁ ὕπατος τῶν ποιητῶν· ἐπὶ τὴν διάνοιαν δαιμονιωτέρα καὶ τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Αἰσχύλου, ἀλλ' οὐχὶ ὡς ὁ ἴδιος καὶ ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ ἐνδιαφέρει ἡμᾶς, ἐνῶ ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Αἰσχύλος παριστῶσιν ἐν ἴσῃ μοίρᾳ αὐτοὺς ἐποχὴν σπουδαιοτάτην. Ἀληθῶς μὲν τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων τῶν τραγωδιῶν αὐτῶν εἰσι τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχαίων ἡρώων, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε φθάνει ἡ ταυτότης εἰς τὰ ὀνόματα μόνον, ἅτινα σκοπίμως ἐξελέγησαν, καὶ ὧν ὁ μυθικὸς χαρακτήρ ἐπέτρεπε τῷ ποιητῇ τὸ ποιῆσαι ἔλευθεραν χρῆσιν κατὰ τοὺς νόμους τοῦ ἰδανικοῦ καὶ τῆς μεγάλης τραγωδίας. Τὰ τῶν ἡρώων χρόνων πρόσωπα ταῦτα περιβάλλονται τὴν ἡθικὴν δραστηκότητα καὶ πᾶσαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ζωῆς, ἥτις χαρακτηρίζει τὸν νεώτερον κόσμον. Ὁ

δὲ νέος οὗτος κόσμος ἐν τῇ ὠριμότητι καὶ ἰσχύϊ αὐτοῦ ὁμοιάζει πρὸς τὸν καθ' ἡμᾶς αἰῶνα· εἰς τοῦτον δὲ τὸν αἰῶνα ἀνέκοντες ὅ τε Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς πλεονεκτοῦσι τοῦ Ὁμήρου, ὅτι ἦττον ἀπέχουσι ἡμῶν καὶ κατὰ συνέπειαν πλείονα δύναται νὰ διδάξωσι τοὺς καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπους, τὸ δὲ πλεονέκτημα τοῦτο θαυσιλῶς ἀντισταθμίζει τὴν μικροτέραν ποιητικὴν αὐτῶν ἀξίαν.

(Ἀκολουθεῖ).

ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΟΝ ΑΙΩΝΑ.

[Καλλιέργεια τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐν Γαλατίᾳ κατὰ τὸν τρίτον καὶ τέταρτον αἰῶνα. — Τὰ σχολεῖα τῆς Ἰρλανδίας ἐπὶ Καρόλου τοῦ μεγάλου. — Ἡ δούκισσα Ἐδβίγ καὶ ὁ μαθητὴς αὐτῆς. — Οἱ Φράγκοι ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Πελοποννήσῳ. — Ἡ δημοτικὴ φιλολογία καὶ αἱ ἄρχαι τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. — Ὁ «σοφὸς Γέρων» καὶ ὁ «Ἡρακλῆς». Οἱ Ἕλληνες «ἀθληταί». — Ἐποποιία τοῦ ἔκτου αἰῶνος. — Ἱστορία περιφήμου στρατιώτου, ἡ Ἕλληνας μισθοφόρου].

Ἐν τῷ παρελθόντι ἡ Ἑλλὰς παρίσταται ἡμῖν ὡς παιδαγωγὸς ἐτοίμη πάντοτε ὅπως ἐπέλθῃ ἀρωγὸς εἰς τὴν ἡμετέραν ἀμάθειαν.

Ἐξ αὐτῆς καὶ μόνης πολλάκις ἐλάβομεν τὸν φιλολογικὸν βίον, κατὰ τὸν τρίτον, τὸν ἕνατον καὶ δέκατον ἔκτον αἰῶνα, πρὸ τῆς μεγάλης ἐποχῆς τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἐν δὲ τῷ παρόντι, ἀπὸ τοῦ 1821 ἀναμφήριστα παρέσχε δειγμάτων ζωτικότητος. Καθ' ἣν ὥραν τὰ γνωστὰ γεγονότα διεγείρουσι τὰς συμπαθείας τῆς Δύσεως ὑπὲρ τοῦ ἀρχαίου τούτου καὶ νεοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, οὐχὶ ἄσκοπον εἶναι νὰ μάθωμεν μετὰ τινος ἀκριθείας τὸ ἐπιβάλλον εἰς τὴν Ἑλλάδα μέρος ἐν τῇ διαπαιδαγωγίᾳ τῶν νεωτέρων φυλῶν. Ἐκ σοφοῦ τινος συγγράμματος τοῦ κ. Γίδελ ἐξάγεται ὅτι αἱ βερβαρικαὶ ἐπιδόρυμαὶ οὐδαμῶς διέκοψαν, ὡς πολλάκις ἐπιστεύθη, τὰς διανοητικὰς σχέσεις τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῆς Δύσεως.

Ἐν Γαλατίᾳ κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἡ διδασκαλία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι Βορδιγάλαις Τρεβήρῳ, Τολώσῃ, Ναρβῶνι εὐρύτατον κατεῖχε κύκλον.

Ἐκτοτε καταφανὲς γίνεται ἡ μεταξὺ Γαλατῶν καὶ Ἑλλήνων διανοητικὴ αὐτῇ προσέγγις, ἥτις δὲν ἀνευρίσκεται μόνον ἐν τῇ συναρμολογίᾳ τῶν λέξεων καὶ πατρῶν τῶν φράσεων, ἀλλ' ὑφίσταται συνάμα καὶ ἐν τῇ φαντασίᾳ, ἐν τῇ κρίσει, ἐν τῷ ὀρθῷ λόγῳ. Πόθεν προέρχεται ὁ τοῦ Πελαγίου, ἐν τῇ πρὸς τὸν ἅγιον Αὐγουστίνον ἐριδι αὐτοῦ, ἰδιᾶν χαρὰς, καὶ τὸ διακρίνον αὐτὸν γνώρισμα; Εἶναι

Βρετανός, εἶναι Ἰβερνός μορφωθείς διὰ τῆς μελέτης τῆς ἐλληνικῆς καὶ ἱκανός νὰ ὁμιλῇ αὐτήν. Ὁ Πελάγιος προσκληθεὶς εἰς Διόπολιν τῷ 451 ἐν τινι συνόδῳ τῶν ἀρχιερέων τῆς Παλαιστίνης ἐθριάμβευσε διὰ τὴν εὐχέριαν αὐτοῦ περὶ τὸ λαλεῖν τὴν ἐλληνικὴν. Πόθεν δὲ προήρχετο τοσαύτη μάθησις; Ἡρχετο ἐκ χώρας οἰκουμένης ὑπὸ Σκυθῶν ἀγρίων ἐστιγμένων καὶ φημιζομένων ὡς ἀνθρωποφάγων. Ἀλλ' ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς Ἰρλανδίας ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη καὶ μετ' αὐτοῦ φιλοσοφία, ἥς ἡ ἐκκόλαψις δὲν ἐπροστατεύετο πάντοτε. Ἀββᾶς τοῦ μοναστηρίου Βηγγόρης ἔμαθεν ἐν αὐτῷ τὴν ἐλληνικὴν καὶ μετήγαγεν εἰς τὴν Δύσιν προσόντα, ἅπερ βαθμηδὸν σπανιώτερον καθίσταντο, ἐφ' ὅσον ἡ λατινικὴ περὶ ἀρχαία ἐπεξεταίνετο ἐκεῖ περισσότερο.

Κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα, μοναχὸς ἐκ Μασσαλίας, ὁ Ἰωάννης Κασσιανός, διεκρίθη διὰ τοὺς μοναστικούς θεσμούς καὶ τὰς θεολογικὰς αὐτοῦ γνώσεις. Ἐπεσκέψατο τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἐμαθήτευσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ Ἰωάννη τῷ Χρυσοστόμῳ, ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν αὐτοῦ πατρίδα ἐκραταίωσεν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γαλατίᾳ τὸ οὐδέποτε παῦσαν ἐπικρατοῦν ἐκεῖ ἀνατολικὸν πνεῦμα. Γνωστὸν δὲ ὅτι κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ὁμιλεῖτο εἰσέτι ἡ ἐλληνικὴ εἰς τὰ περίχωρα τῆς Arles.

Ὁ Κλερμόνδος Φεζζένδος εἶδεν Ἕλληνα καλλιτέχνην, Ζηνόδορον καλούμενον, ἀνεγείροντα ἐπὶ τοῦ Puy-de-Dome τὸ κολοσσαῖον τοῦ Ἑρμοῦ ἄγαλμα, οὗ πολύτιμα ἴχνη ἀνεκαλύφθησαν ἐν τελευταίαις ἀνασκαφαῖς. Τὰ Βορδιγάλα ἐπεκρότησαν εἰς τὰ λοιπαίγνια τοῦ Αὐσωνίου, ὅστις μετέχων ἅμα τῆς ἐλληνίδος καὶ λατινίδος μούσης καὶ μὴ θέλων νὰ φανῇ εἰς οὐδετέραν τούτων ἄπιστος, ἐπεζήτην νὰ τιμήσῃ αὐτὰς βαναύσως. Πέμπει εἰς ἀνταποκριτὰς αὐτοῦ ποιήματα, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων ἡμίστιχον ἐναμίλλως βένουσιν ἐλληνικὴ καὶ λατινικὴ εἰς ἀνόητον καταντῶσαι μακαρονισμόν. Ἐν συγγράμματι αὐτοῦ Μνημόσυνον τῶν καθηγητῶν τῶν Βορδιγάλων καλουμένων ἀπαντῶν τὰ ὀνόματα τῶν ἐλλήνων καὶ τῶν Ἑλλήνων, ὅσοι ἐδίδασκαν ἐκεῖ τὴν ἐλληνικὴν. Μεταξὺ δὲ τούτων ὑπάρχει εἰς πολλοὺς προσελκυτᾶμενος ἀκροατὰς ἕνεκα τῆς ἀστεικῆς αὐτοῦ κομψότητος καὶ νυμφευθεὶς μάλιστα ἐν τῇ αὐτῇ πόλει.

Ἡδὴ ἦσαν αἱ γυναῖκες δεχταὶ εἰς τὸ ἀκροάζεσθαι τῶν δημοσίων μαθημάτων τῶν καθηγητῶν.

Δὲν δυνάμεθα νὰ λησμονήσωμεν ἐκ τοῦ καταλόγου τούτου τὸ περίφημον μοναστήριον τῶν Λερίνων, ἅπερ κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ὑπῆρξεν ἐστία τῶν φώτων καὶ τοῦ ἐλληνισμοῦ. Ὁ Φαῦστος, ὅστις κατήγετο ὡς καὶ ὁ Πελάγιος ἐκ τῆς Μεγάλης Βρε-